

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра загальної екології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ДЕЙЧУК Віолета Станіславівна

УДК 364.2 : 502/504

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ ПРАКТИК СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ
У НАСЕЛЕННЯ КОРОСТИШІВСЬКОЇ ОТГ**

101 Екологія
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науково-професійна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

В.С. Дейчук
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Науковий керівник

А.В. Ращенко
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2020

ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет екології і праваКафедра загальної екології
Спеціальність 101 «Екологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри загальної екології

Котюк Л.А.

(ПІБ, підпис)

«____» _____ 20____ р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

(прізвище, ім'я, по-батькові в родовому відмінку)

1. Тема кваліфікаційної роботи _____

затверджена наказом № _____ від «____» _____ 20____ р.

2. Термін подання роботи «02» листопада 2019 р.

3. Предмет дослідження _____

4. Об'єкт дослідження _____

5. Методика дослідження _____

6. Інформаційна база дослідження _____

7. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, що належать до розробки)

8. Перелік графічного матеріалу _____

9. Дата видачі завдання «____» _____ 20____ р.

Керівник роботи

 (науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище ,ім'я, по батькові)

Завдання прийняв
 до виконання

 (підпис) (прізвище ,ім'я, по батькові)

**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН
 виконання кваліфікаційної роботи**

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Відмітка про виконання етапу

Здобувач вищої освіти _____
 (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи

 (науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

«____» _____ 20____ р.

АНОТАЦІЯ

Дейчук В.С. Формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 101 - екологія – Поліський національний університет, Житомир, 2020.

У кваліфікаційній роботі наведено розроблені та адаптовані до умов Коростишівської ОТГ заходи з привернення уваги населення до необхідності і важливості охорони довкілля та запровадження практик сталого споживання. У роботі обґрунтовано теоретичні основи сталого споживання населення, а саме щодо поводження у побуті, харчування, користування транспортом, туризм, поводження із відходами. Практичну цінність результатів підготовки кваліфікаційної роботи представляють рекомендації щодо підвищення екологічної поінформованості населення; запровадження інформаційно-інноваційних технологій з метою формування практик відповідального споживання у населення Коростишівської ОТГ.

Ключові слова: стале споживання, екологічна освіта, енергоефективність, економія ресурсів, споживчі практики.

SUMMARY

Deychuk V.S. Formation of sustainable consumption practices in the population of Korostyshiv OTG. - Manuscript of the qualification work.

Qualification work for the master's degree in specialty 101 - ecology - Polissya National University, Zhytomyr, 2020.

The qualification work presents activities developed and adapted to the conditions of Korostyshiv OTG to draw public attention to the need and importance of environmental protection and the introduction of sustainable consumption practices. The paper substantiates the theoretical foundations of sustainable

consumption, namely in terms of household behavior, food, transport, tourism, waste management. The practical values of the results of the preparation of qualification work are represented by recommendations for raising environmental awareness of the population; introduction of information and innovative technologies to form responsible consumption practices in the population of Korostyshiv OTG.

Key words: sustainable consumption, ecological education, energy efficiency, saving of the resources, consumer practices.

ЗМІСТ

	ВСТУП	8
РОЗДІЛ I.	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ	10
1.1.	Сутність сталого споживання.	10
1.2.	Особливості формування практик сталого споживання у населення.	11
Розділ II.	МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИК СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ	14
2.1.	Програма проведення досліджень.	14
2.2.	Методика оцінки передумов формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ.	15
2.3.	Методика проведення експертних досліджень.	17
Розділ III.	РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИК СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ У НАСЕЛЕННЯ КОРОСТИШІВСЬКОЇ ОТГ	19
3.1.	Адаптація інструментів формування сталого споживання до особливостей поведінки населення Коростишівської ОТГ.	19
3.2.	Рекомендацій щодо підвищення екологічної поінформованості населення Коростишівської ОТГ	23
3.3.	Рекомендації щодо впровадження інформаційно-інноваційних технологій з метою стимулювання сталого споживання.	26
	ВИСНОВКИ	29
	ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	30
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
	ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним з пріоритетних завдань розвитку України має бути формування високого рівня якості життя людей. Забезпечити його можливо, у тому числі, шляхом підтримки належного стану навколишнього природного середовища. Оскільки саме екологічний стан довкілля визначає фізичне та психологічне здоров'я людей. При цьому, досягти позитивних результатів у цій сфері виключно методами державного управління та примусу, без участі місцевих громад, досить складно. Адже недбале ставлення бізнесу, що розташований на території населених пунктів, та самих місцевих мешканців до навколишнього природного середовища, надмірне споживання ними ресурсів та продукування значної кількості відходів визначають якість життя людей та стан довкілля певних територій нашої держави. Така ситуація зумовила обрання нами даного напрямку дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою досліджень є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ.

Для досягнення поставленої мети досліджень передбачалось вирішити такі завдання:

- 1) систематизувати інформацію щодо теоретичних засад сталого споживання та особливостей формування практик сталого споживання;
- 2) дослідити та адаптувати до особливостей Коростишівської ОТГ наявні методики проведення експертних досліджень;
- 3) адаптувати інструменти формування сталого споживання до особливостей поведінки населення Коростишівської ОТГ;
- 4) розробити рекомендації щодо підвищення екологічної поінформованості населення Коростишівської ОТГ;
- 5) розробити рекомендації щодо впровадження інформаційно-інноваційних технологій з метою стимулювання сталого споживання.

Об'єкт дослідження – процес формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ.

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні положення формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ.

Методи дослідження. Використання прийому аналізу і синтезу дозволило дослідити теоретичні основи та сформулювати рекомендації щодо формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ. Застосовано метод експертних оцінок, що дав можливість розробити рекомендації щодо формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ.

Наукова новизна одержаних результатів. Удосконалено та адаптовано до особливостей Коростишівської ОТГ методику оцінки передумов формування практик сталого споживання; вперше розроблено Програму «Стале споживання у громадах».

Практичне значення одержаних результатів. Результати досліджень знайдуть своє практичне застосування при розробці програм розвитку та практичних заходів у Коростишівській ОТГ.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати досліджень апробовані і представлені у збірнику тез III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні екологічні проблеми урбанізованих територій» (19 листопада 2020 р.) [38], академічному науково-практичному виданні «Ефективна економіка» [39], III студентської конференції «Магістерські читання 2020» (грудень 2020 р.) [40].

Основні положення, що виносяться на захист:

- оцінка та рейтингування передумов формування практик сталого споживання;
- рекомендації щодо підвищення екологічної поінформованості населення Коростишівської ОТГ;
- рекомендації щодо впровадження інформаційно-інноваційних технологій з метою стимулювання сталого споживання.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ

1.1. Сутність сталого споживання

У тексті Резолюція, що була прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 25 вересня 2015 року, та отримала назву «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [1], активно застосовується термін «стале» або «відповідальне» споживання. Це засвідчує актуальність набору практик, що формують поняття екологічно відповідального (сталого) споживання для світової спільноти. Проте, як зазначається у Резолюції, окремі позиції (пункти) плану мають бути адаптованими відповідно до регіональних особливостей та традицій і культури населення країн, що підтримують такі орієнтири розвитку [1].

Відповідно, Україною, як країною-членом ООН, адаптовано Цілі сталого розвитку та враховано їх при розробці ключових державних стратегічних документів. У Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» [2] представлено національну систему цілей, дванадцятою з яких є «Відповідальне споживання та виробництво». Відтак, вважаємо за доцільне розглянути детальніше поняття «відповідальне (стале) споживання» та його трактування в контексті особливостей України.

У науковій та науково-популярній літературі застосовують терміни «відповідальне» та «стале» споживання. У нашому дослідженні ми вважаємо дані поняття ідентичними. Застосування їх як окремих термінів пов'язуємо із запозиченням терміну «sustainable consumption» із англійської мови та, відповідно, певними розбіжностями у його перекладі.

Традиційно відповідальне споживання трактують як «споживання товарів і послуг, яке відповідає потребам і забезпечує вищу якість життя, шляхом скорочення використання природних ресурсів і небезпечних речовин, зменшення до мінімуму відходів і забруднюючих речовин, для того щоб забезпечити можливість задоволення потреб майбутніх поколінь» [3]. При цьому, дане поняття передбачає, у першу чергу, зміну практик споживання у секторі домашніх господарств населення [4-5]. Воно не пропагує повну

відмову від задоволення потреб вищого рівня, проте закликає до значного скорочення обсягів споживання, особливо, товарів одноразового використання.

До основних напрямків забезпечення практик сталого споживання відносять: транспорт, ресурси у побуті, продукти харчування та товари масового споживання, туризм [3, 6]. Зазначені пріоритетні напрямки виокремлені як результат прямого та опосередкованого значного їх впливу на довкілля. Відповідно, рівень екологічної відповідальності населення та готовність людей до зміни звичок та усталених практик визначають темпи та особливості поширення відповідального споживання в країні, регіоні, на певній території.

Таким чином, відповідальне або стале споживання визначено як один з пріоритетних напрямів забезпечення реалізації стратегічних рамок національної стратегії сталого розвитку України. Поширення практик сталого споживання серед населення залежить від екологічної відповідальності людей та обізнаності їх у понятті і основних його складових. Вивченню шляхів поширення практик сталого споживання серед населення присвячено подальші наші дослідження.

1.2. Особливості формування практик сталого споживання у населення

Уся, без виключень, діяльність людей несе певної інтенсивності негативний вплив на довкілля. Досить часто результати побутових практик та звичок, у своїй сукупності, мають катастрофічні екологічні наслідки. Відтак, приймаючи рішення щодо вибору продуктів харчування чи інших товарів масового споживання, інтенсивності та обсягів споживання ресурсів у побуті, якості виконання своїх професійних обов'язків тощо, людина визначає ступінь та характер свого впливу на довкілля, демонструючи тим самим рівень своєї екологічної компетентності.

У довіднику «На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва» екологічну компетентність трактують як

здатність обирати повсякденні моделі поведінки, що мінімально впливають на довкілля [7]. Тобто, людину можна вважати екологічно компетентною якщо у побутових звичках та у повсякденній діяльності вона застосовує практики сталого споживання у напрямках, що зазначались у пп.1.1 кваліфікаційної роботи. Узагальнюючи інформацію щодо напрямків та практичних дій і побутових звичок, нами було сформовано систему практик сталого споживання (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Система практик сталого споживання

Джерело: адаптовано автором [4, 9-13].

Щодо формування практик сталого споживання, то принциповим для їх формування є психологічний аспект. Він пов'язаний, у першу чергу, із мотивуванням себе чи оточуючих до запровадження екологічно відповідальних побутових звичок [8-9]. Відтак, саме формування практик сталого споживання є найбільш актуальним завданням сьогодення.

Таким чином, сучасна споживча культура продукує значні екологічні проблеми. Натомість, застосування практик відповідального споживання потенційно здатні зменшити наслідки таких негативних впливів. Підходи до їх формування – завдання подальших досліджень.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИК СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ

2.1. Програма проведення досліджень

Досягнення поставленої мети досліджень забезпечується:

1. Систематизацією інформації щодо формування практик відповідального споживання;
2. Виокремленням методики оцінки передумов формування практик сталого споживання у населення ОТГ.
3. Адаптацією інструментів формування сталого споживання до особливостей поведінки населення Коростишівської ОТГ.
4. Розробкою рекомендацій щодо підвищення екологічної поінформованості населення Коростишівської ОТГ.
5. Розробкою рекомендацій щодо впровадження інформаційно-інноваційних технологій з метою стимулювання сталого споживання.

2.2. Методика оцінки передумов формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ

У попередньому підрозділі обґрунтовано, що відповідальне споживання є шляхом мінімізації впливу людей на довкілля. До практик відповідального споживання віднесено: особисту мобільність, ресурси у побуті, продукти харчування та товари масового споживання, туризм, поводження із відходами. Однак, перш ніж розробляти рекомендації щодо їх формування, доцільно провести оцінку передумов.

На нашу думку, до передумов формування практик сталого споживання доцільно віднести наступні: екологічні (стан навколишнього природного середовища) та соціальні (готовність населення громади до зміни побутових звичок). Крім того, важливою передумовою, що вже суттєво вплинула на побутові звички українців є вартість комунальних послуг та основних ресурсів, що споживаються у домогосподарствах. Мається на увазі, що

збільшення тарифів, що почалося з 2015 року [14 - 16], є стимулом для запровадження населенням заходів по економії основних видів ресурсів. Проте, населення у повній мірі не запровадило заходи щодо ефективного споживання ресурсів, а відтак потребує інформування та підтримки з боку держави, наприклад, продовження програми «Теплих кредитів» [17].

Оцінку передумов формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ буде проведено шляхом їх рейтингування. Рейтинг – це «максимально лаконічна оцінка стану чи успішності чогось, когось» [18]. Методика рейтингової оцінки передбачає наступну процедуру:

- збирання та аналітична оцінка вихідних показників-передумов формування практик відповідального споживання;
- розрахунок підсумкових показників рейтингової оцінки;
- класифікація передумов формування практик відповідального споживання за рейтингом [19, 20].

Система вихідних показників для рейтингової оцінки передумов формування практик сталого споживання включає показники:

1. Екологічні (відповідно до Звіту про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку Коростишівської міської ОТГ до 2027 р. [21]):

- заліснення території Коростишівської ОТГ;
- поводження із ТПВ;
- поводження із промисловими відходами;
- стан інженерних мереж (транспортна, водопостачання та водовідведення, теплопостачання, ливнева каналізація);
- екологічний стан водних об'єктів;
- охорона природно-заповідних об'єктів;

2. Соціальні:

- екологічна освіта та культура населення Коростишівської ОТГ;
- норми поведінки населення Коростишівської ОТГ;
- демографічні показники Коростишівської ОТГ;
- екологічні активісти у Коростишівській ОТГ.

Методика рейтингової оцінки передумов формування практик сталого споживання, що була застосована у нашому дослідженні, полягала у порівнянні наведеної вище системи показників з потенційно можливим максимальним їх значенням. Показники обирались нами таким чином, щоб відображати певні передумови зміни звичок побутово-господарської діяльності населення Коростишівської ОТГ, що мають найбільший вплив на довкілля.

Рейтингова оцінка проводилась на основі використання матричної моделі балів з конструюванням показника для узагальнення рейтингової оцінки передумов формування практик відповідального споживання – методом зваженої середньої арифметичної (M) [22, 23, 24].

$$M = \frac{\sum K*V}{n}, \quad (1)$$

де K – ваговий коефіцієнт;

V – бальна оцінка, присвоєна кожному з показників експертом;

n – кількість експертів, що брали участь у дослідженні.

Методика передбачає здійснення експертного оцінювання передумов формування практик сталого споживання із виставленням оцінок (балів) [24]. Для цього нами була сформована відповідна шкала, що включає наступні оцінки:

- висока оцінка (5 балів) вплив на формування практик сталого споживання є значним;
- середня оцінка (від 4 до 3 балів) вплив на формування практик сталого споживання є помірним;
- низька оцінка (від 2 до 1 балу) вплив на формування практик сталого споживання є незначним.

Таким чином, нами було використано методику рейтингової оцінки для визначення передумов формування практик сталого споживання у населення Коростишівської ОТГ. Методика передбачала проведення експертного оцінювання визначених нами показників, присвоєння їм відповідних балів,

узагальнення їх та отримання відповідних аналітичних висновків на цій основі.

2.3. Методика проведення експертних досліджень

У даному дослідженні ключовим з точки зору вивчення вихідних умов формування практик сталого споживання населення Коростишівської ОТГ є застосування експертних методів дослідження. Предмет нашого дослідження має соціо-екологічну основу та не може бути оціненим з використанням традиційних статистичних та інших формалізованих методів. Відтак, застосування саме експертного методу вважається нами таким, що забезпечить одержання інформації, необхідної для адаптації інструментів формування сталого споживання до особливостей поведінки населення Коростишівської ОТГ та розробки на цій основі відповідних рекомендацій.

Метод експертних оцінок трактується як «прадавній науковий метод, який дозволяє отримати об'єктивну оцінку на основі певної сукупності індивідуальних думок експертів» [26]. Експертне дослідження проводилось за схемою, представленою на рис. 2.1.

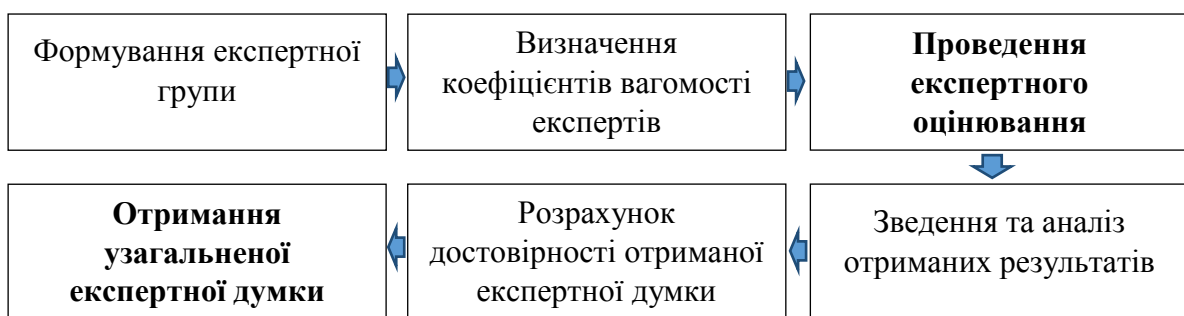

Рис. 2.1. Етапи проведення експертного дослідження

Джерело: адаптовано автором [19, 20].

У нашому випадку у якості експертів, думку яких ми вивчали, були обрані спеціалісти міської ради Коростишівської ОТГ. Вибір такої експертної групи обґрунтовано тим, що саме ці фахівці обізнані із основними екологічними проблемами території, мають досвід роботи із місцевим

населенням та здатні запровадити заходи, спрямовані на формування практик сталого споживання у них.

Таким чином, дослідження передумов формування практик відповідального споживання побудовано з використанням методу експертних оцінок, що покладено в основу їх рейтингування. Дослідження проводилось шляхом вивчення думки провідних фахівців Коростишівської міської ради як носіїв інформації про стан довкілля та особливості поведінки місцевого населення. Результати дослідження, їх статистична обробка та аналіз наведено у Розділі III.

РОЗДІЛ III. РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИК СТАЛОГО СПОЖИВАННЯ У НАСЕЛЕННЯ КОРОСТИШІВСЬКОЇ ОТГ

3.1. Адаптація інструментів формування сталого споживання до особливостей поведінки населення Коростишівської ОТГ

Численні дослідження підкреслюють важливість зміни споживчих звичок та побутової поведінки на шляху до сталого розвитку. Споживча поведінка населення продукує безліч екологічних проблем, і, відповідно, її зміна потенційно здатна зменшити антропогенне навантаження на довкілля. Проте, досить складно сформувати у масового споживача розуміння необхідності змін поведінки. Заходи у цій сфері мають бути адаптованими до специфіки населення конкретної території.

Проведені нами дослідження дозволили оцінити та побудувати рейтинг передумов формування практик відповідального споживання у населення Коростишівської ОТГ. На першому етапі дослідження було сформовано групу із десяти експертів-працівників Коростишівської міської ради. Коефіцієнти вагомості експертів визначались, виходячи із інформації про посаду та відділ, у якому працюють експерти. Результати представлені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Коефіцієнти вагомості експертів

Посада експерта	Коефіцієнт вагомості (К)
Начальник профільного відділу	2
Головний спеціаліст профільного відділу	1,75
Провідний спеціаліст профільного відділу	1,5
Методист профільного відділу	1,25
Працівники непрофільних відділів	1

Джерело: власні дослідження

У якості профільних департаментів, думку яких вивчали у першу чергу, було обрано відділ економічного розвитку, житлово-комунального

господарства та благоустрою міської ради та відділ освіти, молоді та спорту міської ради. Вибір названих департаментів обумовлено профілем їх роботи та повноваженнями, що містяться у відповідних Положеннях [27].

Після безпосереднього опитування експертів у форматі інтерв'ю, отримані дані зведено у матрицю експертних оцінок (Додаток А, Додаток Б). Для перевірки достовірності отриманих даних розраховано коефіцієнти варіації за формулою [19]:

$$C = \frac{\sigma * 100\%}{M}, \quad (2)$$

де С – коефіцієнта варіації;

σ – середнє квадратичне відхилення;

М – середнє арифметичне значення.

Таблиця 3.2

Результати розрахунку достовірності експертної думки

Показники, що оцінювались експертами	Середнє арифметичне значення (М)	Середнє квадратичне відхилення (σ)	Коефіцієнта варіації (С)
- стан зелених насаджень території;	1,7	0,5	28,4
- поводження із ТПВ;	4,1	1,1	26,8
- поводження із промисловими відходами;	2,3	0,7	29,3
- стан інженерних мереж (транспортна, водопостачання та водовідведення, тепlopостачання, ливнева каналізація);	3,9	0,7	18,9
- екологічний стан водних об'єктів;	3,4	0,8	24,8
- охорона природно- заповідних об'єктів.	2,2	0,8	35,9
- екологічна освіта та культура населення;	5,0	0,0	0,0
- норми поведінки населення;	5,0	0,0	0,0
- демографічні показники;	3,4	0,8	24,8
- екологічні активісти у ОТГ .	2,8	0,8	28,2

Джерело: власні дослідження

Результаті розрахунків наведено у табл. 3.2. Встановлено, що ступінь одноступенчості експертів можна вважати достатньо високою (коефіцієнт варіації більшості відповідей експертів – менше 30%) та вважати, що підбір експертів був зроблено вірно.

В основі оцінки покладено шкалу рейтингової оцінки передумов формування практик відповідального споживання Коростишівської ОТГ, що представлена у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Шкала рейтингової оцінки передумов формування практик відповідального споживання Коростишівської ОТГ

Вплив передумов			
Незначний	помірний	значний	визначальний
1,5 – 3,9	4,0 – 5,9	6 – 7,4	7,5

Джерело: власні дослідження

Результати оцінювання з урахуванням вагових коефіцієнтів експертів та рейтингування наведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Рейтинг передумов формування практик сталого споживання населення Коростишівської ОТГ

Показники	Сума	Категорія впливу
1. Екологічні		
- поводження із ТПВ;	6,1	значний
- стан інженерних мереж (транспортна, водопостачання та водовідведення, тепlopостачання, ливнева каналізація);	5,8	помірний
- екологічний стан водних об'єктів;	5,2	помірний
- поводження із промисловими відходами;	3,3	незначний
- охорона природно-заповідних об'єктів.	3,2	незначний
- стан зелених насаджень території;	2,6	незначний
2. Соціальні:		
- екологічна освіта та культура населення;	7,5	визначальний
- норми поведінки населення;	7,5	визначальний
- демографічні показники;	5,2	помірний
- екологічні активісти у ОТГ .	4,1	помірний

Джерело: власні дослідження.

Як видно з табл. 3.4, думка експертів стосовно вагомості соціальної складової у формуванні практик сталого споживання є беззаперечною. Відтак,

подальші дослідження буде сфокусовано саме на підвищенні екологічної поінформованості населення.

У дослідженнях доведено, що екологічна свідомість українців знаходиться на незадовільному рівні [28-31]. Як наслідок, модель споживання продукції мас-маркету вітчизняними покупцями, не включає вплив товару на навколишнє середовище у якості вагомого чинника при прийнятті рішення зробити покупку. При цьому, проведені нами дослідження засвідчили, що експерти вважають саме рівень екологічної освіти та культури населення визначальним чинником формування практик сталого споживання. Важливими також є норми поведінки людей по відношенню до довкілля. У контексті формування сталого споживання доцільно поєднувати як формальні норми (сувору заборону смітити у місцях відпочинку, залишати сліди перебування у природно-заповідних об'єктах тощо) із неформальними обмеженнями (поширювати міські брендовані еко-сумки, розвивати вело-спільноту, підтримувати екологічних активістів тощо). Відтак, до інструментів доцільно віднести комунікаційну компанію та проведення інформаційно-освітніх заходів.

Проявом низької екологічної культури населення країни є вкрай низький рівень сортування відходів та відсутність практики користування послугами прийому вторинної сировини. Звідси, численні випадки розміщення відходів на несанкціонованих звалищах, їх спалювання, тощо. Як вважають експерти, незадовільний стан поводження із ТПВ в Коростишівській ОТГ є однією з найактуальніших екологічних проблем, проте може стати і передумовою формування практик сталого споживання. Адже накопичення ТПВ, а особливо у необладнаних для цього місцях створює естетичні проблеми та загальне незадоволення населення (сморід, санітарний стан), що може спонукати до зміни поведінки.

Крім того, на побутовому рівні проблема утворення твердих відходів є актуальною у контексті підвищення тарифів на комунальні послуги. Так, наприклад, для м. Коростишів вартість вивезення твердих побутових відходів

складає близько 11 грн. на одного мешканця оселі. Відтак, родина з трьох осіб щомісяця витрачає близько 33 грн. на те, щоб сміття, що утворилось в результаті їх життєдіяльності, було розміщене на полігоні. В рік ця сума сягає понад 400 грн. До цього слід додати, що близько 20% ТПВ складає упаковка, вартість якої була включена у ціну товару. Відтак, очевидною стає необхідність вживання заходів, що дозволили б зменшувати кількість ТПВ, що утворюються у побуті більшості мешканців міст країни, та отримувати вигоди, що надає їх сортування.

Таким чином, аналіз рейтингової оцінки передумов сформування практик сталого споживання дозволив обрати та адаптувати до особливостей Коростишівської ОТГ наступні інструменти: екологічне профілювання мешканців міста та ОТГ, залучення громади до планування та реалізації програми, участь у міжнародних донорських проектах, проведення інформаційно-освітніх заходів, комунікаційна компанія, реалізація пілотних екологічних проектів, започаткування партнерства зі стейкхолдерами. Практичні рекомендації щодо їх застосування буде розроблено у наступній частині кваліфікаційної роботи.

3.2. Рекомендації щодо підвищення екологічної поінформованості населення Коростишівської ОТГ

Задля зменшення ступеня актуальності екологічних проблем Коростишівської ОТГ доцільно розробити заходи, спрямовані на поширення практик сталого споживання та сортування ТПВ. При цьому слід пам'ятати, що поширення практик сталого споживання, передбачають не тільки певні аспекти поведінки із залишками товарів, що переходять у категорію відходів (втрачають свою цінність для споживача), а також заходи зі зменшення кількості та підвищення якості покупок, екологічний туризм, екологізацію особистої мобільності, економію усіх видів ресурсів у побуті.

У цьому контексті, надзвичайно важливою є співпраця різних стейкхолдерів на рівні всього міста, а саме: громади, органів місцевої влади,

бізнесу, комунальних підприємств (особливо начальних закладів), громадських організацій, волонтерів та лідерів думок. На нашу думку, успішна реалізація заходів має передбачати комбіновану діяльність (синергію) органів місцевої влади (забезпечують формування інфраструктури для повноцінної зміни споживчої поведінки), волонтерські групи (персоналії) та громадські організації (підтримують органи місцевого самоврядування у частині організаційних заходів та проводять освітні активності для місцевих жителів) та громади міста (підтримують та реалізують ініціативи інших стейкхолдерів).

Проведені нами дослідження дозволили розробити програму «Стале споживання у громадах», який ми рекомендуємо реалізовувати у Коростишівській ОТГ (рис. 3.1).

Метою програми є формування екологічно відповідальної громади. Програма розглядається нами як можливість створення позитивного прикладу екологічних та економічних переваг масового поширення практик сталого споживання у громадах, а також прикладом застосування інформаційно-інноваційних технологій поширення екологічної інформації та формування екологічних знань у населення. Завдання програми «Стале споживання у громадах» включають наступні:

1. Оцінити ступінь розуміння місцевим населенням проблеми надмірного споживання та готовність запроваджувати практики сталого споживання.

2. Розробити плани з поширення практик сталого споживання серед населення громади. Провести зустрічі із представниками бізнес сектору, які б змогли долучитися до вирішення екологічних проблем громади та підтримати екологічні ініціативи. Провести пошук вітчизняних проєктів та міжнародних донорів, за підтримки яких можливо було б реалізувати максимальну кількість запланованих заходів.

3. Удосконалити існуючу систему поводження із ТПВ шляхом формування та поширення практик сортування побутових відходів, з особливим акцентом на виокремленні небезпечних відходів.

Рис. 3.1. Модель реалізації програми «Стале споживання у громадах»

Джерело: власті дослідження

4. Провести активну інформаційно-просвітницьку роботу серед місцевого населення про сутність та складові сталого споживання шляхом публікацій у соціальних мережах, власному сайті, розробки інформаційних матеріалів, організації акцій, конкурсів у школах, комунікаційних кампаній;

5. Розробити детальний план врахування екологічного чиннику при вирішенні питань, пов'язаних із функціонуванням громади, наприклад, проведенні бюджетних закупівель.

Наведені вище завдання допоможуть досягти мети програми, так як вони складаються із практичних кроків та інформаційних заходів, що є основними взаємодоповнюючими один одного інструментами. Так, наприклад,

отримавши технічну можливість для сортування ТПВ (контейнери та спеціальні пункти прийому) та інформаційну підтримку, що сформувала б чітку мотивацію для реалізації таких заходів, мешканці громади матимуть можливість окремо викидати як небезпечні відходи (при цьому вони будуть проінформовані про місця збору такого сміття, небезпеку для навколишнього середовища), так і відходи, що мають ресурсоцінні компоненти. Таким чином з'явиться ймовірність часткового вирішення проблеми перевантаження полігону відходів та втрати ресурсоцінних компонентів ТПВ. Адже поширеними є твердження [32 - 33], що значний відсоток покупок, особливо тих, що відносяться до категорії спонтанних, не використовується за призначенням та опиняється на полігоні відходів.

Важливою частиною розробленої нами програми є чітко визначені результати. До них віднесено: позитивний вплив на екологічну ситуацію, активне залучення громади, екологічна освіта, підвищення авторитету органів місцевої влади, подолання бар'єрів між стейкхолдерами, прозорий спосіб ведення діалогу між владою та громадою, поява екологічних активістів та лідерів. При цьому, досягти таких результатів можливо шляхом впровадження інформаційно-інноваційних технологій.

3.3. Рекомендації щодо впровадження інформаційно-інноваційних технологій з метою стимулювання сталого споживання

В рамках Програми «Стале споживання у громадах» доцільно зацентувати увагу на проведенні інформаційних заходів. Наприклад, здійснення інформаційно-освітніх акцій з чіткою орієнтацією на формування у населення мотивації до запровадження практик сталого споживання та сортування ТПВ. Розробити та розповсюдити інформаційні матеріали про практики відповідального споживання, фінансові вигоди та «дорожню карту» їх запровадження. Також для дітей розробити та випустити дитячий комікс. Доцільно проводити лекційні та практичні заняття у закладах освіти різних рівнів з метою покращення знань молоді у сфері сталого споживання та

поводження з ТПВ. Вважаємо інформаційну складову запровадження практик сталого споживання такою, що потребує не мене уваги, аніж організаційні аспекти.

Інформаційні комп'ютерні технології унікальні своєю можливістю швидкого поширення інформації, її зберігання, обробки та систематизації. Це дозволило сформувати глобальний інформаційний простір, без якого не можливе існування сучасної людини. Вважаємо, що інформаційно-інноваційні технології потенційно здатні стати дієвим інструментом поширення екологічних знань та сформувати практики сталого споживання.

У цьому контексті взірцевою є розробка компанією «MacPaw Labs» україномовного мобільного додатку «Сортуй». Додаток є «помічником із сортування сміття» та дозволяє легко навчитись виокремлювати відходи, що містять ресурсоцінні компоненти та можуть бути виокремлені як вторинна сировина. Цінним є також опція пошуку місць збирання вторинної сировини на карті та інструкції з утилізації окремих видів відходів [34]. Ще однією цінною розробкою вітчизняних ІТ-компанії «Алтіма» є додаток «goRecycle», метою якого є допомога користувачу у пошуку пунктів здачі технологічних відходів [35].

Щодо додатків, що вчать сталому поведженню із відходами у ігровій формі, то у цій сфері переважають англomовне програмне забезпечення для смартфонів, планшетів тощо. Так, наприклад, освітній додаток «Recycle Paradise» для дітей від 4 років від компанії LumiNet Kft призначений для ознайомлення малечі із правилами роздільного збору відходів та допомагає підвищити їх екологічну свідомість [36]. Інший застосунок «Trash it», розробником якого є Dan Nim Andersen, пропонує сортувати сміття у центрі переробки. Цікавим є те, що по мірі проходження рівнів гри темпи утворення сміття та надходження його до сортувальної станції збільшуються, що підкреслює актуальність проблеми [37].

Враховуючи зазначене, вважаємо, що мобільні застосунки, соціальні мережі та сайт громади – це платформи, що відіграватимуть центральну роль

при запровадженні Програми «Стале споживання у громадах» у Коростишівській ОТГ. Зокрема ми вважаємо за доцільне виокремити наступні рекомендації:

1. Висвітлювати хід провадження Програми та проводити інформаційно-освітні акції у соціальних мережах та на сайті Коростишівської міської ради.

2. Мотивувати учнів та працівники закладів освіти Коростишівської ОТГ готувати та публікувати соціальні відеоролики, тематичні статті та дописи у соціальних мережах.

3. За рахунок контенту та активності у мережі Інтернет забезпечити залучення зацікавлених сторін, молоді та громадських активістів до вирішення проблеми сталого споживання та відповідального поводження з відходами та організацію ефективної комунікації між ними.

4. Інформувати про розташування контейнерів, пункти прийому вторинної сировини через мобільні застосунки та соціальні мережі.

Таким чином, вважаємо, що вирішити екологічні проблеми, у т.ч. проблему накопичення ТПВ в Коростишівській ОТГ можливо шляхом запровадження практик сталого споживання. Органи місцевої влади потенційно є ідеальними майданчиками для впровадження екологічної освіти, але за умови, що вона буде якісною і безпосередньо пов'язаною із повсякденним життям та розумінням того, як кожна людина незначними змінами у своїй щоденній поведінці може змінити екологічну ситуацію у своєму місті, країні та у світі. Розроблені нами рекомендації та Програма «Стале споживання у Коростишівській ОТГ» забезпечать можливість успішної реалізації подібних екологічних ініціатив.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дають можливість сформулювати наступні висновки та практичні рекомендації щодо формування практик сталого споживання у Коростишівській ОТГ:

1. Обґрунтовано, що під сталим споживанням розуміють споживчі звички та побутові практики, що забезпечують задоволення потреб з одночасним скороченням використання ресурсів та мінімізацією негативного впливу на довкілля з метою збереження можливості задоволення потреб поколінь, що прийдуть після нас.

2. Встановлено, що рівень екологічної відповідальності населення та готовність людей до зміни звичок та усталених практик визначають темпи та особливості поширення відповідального споживання в країні, регіоні, на певній території.

3. Встановлено, враховуючи особливості Коростишівської ОТГ, доцільність застосовувати набору інструментів формування практик сталого споживання у населення: екологічне профілювання мешканців міста та ОТГ, залучення громади до планування та реалізації програми, участь у міжнародних донорських проектах, проведення інформаційно-освітніх заходів, комунікаційна компанія, реалізація пілотних екологічних проєктів, започаткування партнерства зі стейкхолдерами.

4. Розроблено програму «Стале споживання у громадах», що доцільно запровадити у Коростишівській ОТГ, метою якої є формування екологічно відповідальної громади. Програма розглядається нами як можливість створення позитивного прикладу екологічних та економічних переваг масового поширення практик сталого споживання у громадах, а також прикладом застосування інформаційно-інноваційних технологій поширення екологічної інформації та формування екологічних знань у населення.

5. Розроблено рекомендації щодо впровадження інформаційно-інноваційних технологій з метою стимулювання сталого споживання. Розроблені рекомендації забезпечать можливість успішної реалізації подібних екологічних ініціатив.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати наукових досліджень дають можливість сформувати наступні практичні рекомендації, що будуть корисними для міських адміністрацій (у т.ч. Коростишівської міської ради) та громадських організацій екологічного спрямування, а саме:

1. Формування практик сталого споживання доцільно проводити, шляхом реалізації розробленої програми «Стале споживання у громадах».

2. Результативним буде впровадження інформаційно-інноваційних заходів шляхом використання мобільних застосунків, соціальних мереж та сайту громади. За їх допомогою доцільно висвітлювати: хід провадження Програми та проводити інформаційно-освітні акції; мотивувати учнів та працівники закладів освіти готувати та публікувати соціальні відеоролики, тематичні статті та дописи у соціальних мережах; забезпечувати залучення зацікавлених сторін, молоді та громадських активістів до вирішення проблеми сталого споживання та відповідального поводження з відходами та організацію ефективної комунікації між ними; інформувати про розташування контейнерів, пункти прийому вторинної сировини через мобільні застосунки та соціальні мережі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року – URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html> (дата звернення: 04.11.2020)
2. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017 р. – URL: <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments> (дата звернення: 04.11.2020)
3. Ажукене Й., Асберг Б., Дагилюте Р. и др. Устойчивое потребление. Вильнюс, 2010. 157 с.
4. Як зробити наш світ без відходів: реальні кроки Coca-Cola та її партнерів URL: <https://www.coca-cola.ua/do-good/world-without-waste/eco-cheat-sheet/how-to-create-world-without-waste-real-steps-of-coca-cola-in-ukraine-and-word> (дата звернення: 04.11.2020)
5. Samsung пропонує своїм клієнтам дати друге життя коробці з-під телевізора URL: <https://elnews.com.ua/uk/samsung-proponuye-svoyim-kliiyentam-daty-druge-zhyttya-korobczy-z-pid-televizora/> (дата звернення: 04.11.2020)
6. Лесь А.В., Ращенко А.В., Смаглий В.О. Відповідальне споживання в умовах сталого розвитку. Ефективна економіка. – 2019. № 1. Електронний журнал. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6832> (дата звернення: 04.11.2020)
7. Берзіна С.В. та ін. На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва : дов. К.: Іститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 138 с.
8. Стале споживання URL: <https://www.zhiva-planeta.org.ua/diyalnist/staluy-rozvtok/stale-spozhyvannya.html> (дата звернення: 04.11.2020)
9. Формування корисних звичок, або як підвищити свою ефективність URL: <https://vumonline.ua/blog/useful-habits/> (дата звернення: 04.11.2020)

10. Goal 12: Ensure sustainable consumption and production patterns URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/> (дата звернення: 04.11.2020)

11. Sustainable Consumption URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/sustainable-consumption> (дата звернення: 04.11.2020)

12. Проект «Стале споживання – шлях до збереження навколишнього природного середовища та покращення якості життя» URL: <https://www.gpp.in.ua/images/pdf/2015-11-16-01.pdf> (дата звернення: 04.11.2020)

13. Ensure sustainable consumption and production patterns URL: <https://www.iso.org/sdg/SDG12.html> (дата звернення: 04.11.2020)

14. Комунальні тарифи URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/> (дата звернення: 04.11.2020)

15. Проблеми та шляхи вирішення URL: <https://www.auc.org.ua/galuz/zhkg> (дата звернення: 04.11.2020)

16. Як формуються тарифи на житлово-комунальні послуги? URL: <https://www.minregion.gov.ua/gromadska-priymalna/faq/yak-formuyutsya-taryfy-na-zhytlovo-komunalni-poslugy/> (дата звернення: 04.11.2020)

17. Енергоефективність - потужний міжсекторальний інструмент для декарбонізації та розвитку конкурентоздатної економіки URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/energoefektivnist-potuzhnyj-mizhsektoralnij-instrument-dlya-dekarbonizaciyi-ta-rozvitku-konkurentozdatnoyi-ekonomiki> (дата звернення: 04.11.2020)

18. Рейтинг. Вільний тлумачний словник. Новітній онлайнний словник української мови (2013—2018) URL: <http://sum.in.ua/f/rejtyng> (дата звернення: 04.11.2020)

19. Метод порівняльної рейтингової оцінки, метод рейтингового фінансового аналізу, інтегральна рейтингова оцінка URL: <https://studopedia.org/4-88954.html> (дата звернення: 04.11.2020)

20. Аналіз господарської діяльності [текст] : навчальний посібник /. [за заг. ред. І.В. Сіменко, Т.Д. Косової] – К. : «Центр учбової літератури»,. 2013. – 384 с.

21. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку Коростишівської міської ОТГ до 2027 р URL: https://korostyshiv-rada.gov.ua/images/8_sklykanya/Novyny/2019/17072019/zvit_kor2.pdf (дата звернення: 04.11.2020)

22. Сутність та види рейтингових оцінок URL: <https://textbook.com.ua/ekonomika/1473446435/s-16?page=4> (дата звернення: 04.11.2020)

23. Плинокос Д. Д. Рейтингове оцінювання як інструментарій стратегічного моніторингу галузей національного господарства. Ефективна економіка № 1, 2016 р.

24. Мельник О., Логвиненко Ю. Методи рейтингування діяльності підприємств. Актуальні проблеми економіки №12(138), 2012. С. 84-94.

25. Методика проведення та оцінки результатів експертних оцінок (на прикладі впровадження системи моніторингу здоров'я населення на рівні первинної медико-санітарної допомоги) URL: <https://www.umj.com.ua/article/9571/metodika-provedennya-ta-ocinki-rezultativ-ekspertnix-ocinok-na-prikladi-vprovadzhennya-sistemi-monitoringu-zdorov-ya-naselennya-na-rivni-pervinnoi-mediko-sanitarnoi-dopomogi> (дата звернення: 04.11.2020)

26. Кількісні методи експертного оцінювання : наук.-метод. розробка / уклад. : В. П. Новосад, Р. Г. Селіверстов, І. І. Артим. К. : НАДУ, 2009. 36 с.

27. Структурні підрозділи Коростишівської міської ради URL: <https://korostyshiv-rada.gov.ua/vlada/vykonavchyi-komitet> (дата звернення: 04.11.2020).

28. Уявлення населення України про сталий розвиток : аналітичний звіт / О. Стегній. - Центр соціальних і маркетингових досліджень «Социс». – 2017 р. – 56 с.

29. Охорона довкілля та громадяни України. Дослідження практик, цінностей та суджень : Звіт про соціологічне опитування громадян . - Соціологічна агенція "Фама" на замовлення РАЦ "Суспільство і довкілля". - 2018 р. – 33 с.

30. Екологічна свідомість в Україні та в ЄС: топ-5 подібностей та відмінностей URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/09/24/7087297/> (дата звернення: 04.11.2020)

31. Попова О.Ю., Дрозд В.В. Типологія поведінки споживача в забезпеченні сталого розвитку URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16926/1/206-Popova-335-337.pdf> (дата звернення: 04.11.2020)

32. Як врятувати планету від мас-маркету: чому нам всім потрібно менше купувати URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/save-the-planet/275851-yves-rocher-planet2> (дата звернення: 04.11.2020)

33. Манія споживання. Як щодня тонни продуктів відправляються на звалище і чим це нам загрожує URL: <https://nv.ua/ukr/radio/inverythatplace/ekologiya-vs-ekonomika-chim-zagrozhuje-nadmirne-spozhivannya-50027624.html> (дата звернення: 04.11.2020)

34. Сортуй URL: <https://apps.apple.com/ua/app/%D1%81%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B9/id1410657673> (дата звернення: 04.11.2020)

35. goRecycle URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.go.recycle&hl=uk> (дата звернення: 04.11.2020)

36. Recycle Paradise URL: <https://apps.apple.com/us/app/recycle-paradise/id946195509> (дата звернення: 04.11.2020)

37. Trash it URL: <https://apps.apple.com/us/app/trash-it/id499841372> (дата звернення: 04.11.2020)

38. Дейчук В.С. Сутність сталого споживання. Сучасні екологічні проблеми урбанізованих територій : матеріали III Всеукраїнської науково-

практичної конференції (19 листопада 2020 р.) : зб. тез. Житомир : Поліський національний університет, 2020. С. 28-29.

39. Лесь А. В., Ращенко А. В., Боримська О. О., Дейчук В. С. Стале споживання як шлях до вирішення проблеми накопичення твердих побутових відходів. Ефективна економіка № 11 2020 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8313> (дата звернення: 04.11.2020).

40. Дейчук В.С. Особливості формування практик сталого споживання у населення. «Магістерські читання – 2020» III конференція магістрів (Житомир, 2020 р.). С.